

educational establishment.

Key words: students of non-linguistic specialities, foreign communicative competency, foreign language for specific purposes, professional and business communication, oral and written communication, communicative competence, linguistic personality, graduates of technical universities.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2018 р.

Стаття прийнята до друку 28.09.2018 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. С.О.Шехавцова

УДК 378.016:80

Недайнова Т.Б.

УРОК ЛІТЕРАТУРИ ЯК УРОК МИСТЕЦТВА У ТВОРЧІЙ ЛАБОРАТОРІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Методика викладання літератури повинна допомогти сформувати певний образ вузівської дисципліни, особистісно й художньо значущий для словесника, який викладає у школі не тільки одну з галузей наукового знання — історію й теорію літератури, літературознавство, але й певний вид мистецтва. Саме тому **актуальність дослідження** зумовлена необхідністю поглиблення уявлень учнів про специфіку художньої літератури як мистецтва слова, формування у них гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти. Актуальність проблеми визначається також акцентуванням у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, "Концепції літературної освіти" на важливості формування в учнів цілісної художньої картини світу, потребою держави в громадянах із розвиненими ключовими компетентностями: загальноосвітньою, естетичною, соціальною, громадянською.

Теоретичною основою проблеми уроку літератури як уроку мистецтва є філософські роботи О.Шпенглера, А.Шопенгауера, Тейяр де Шардена, у яких взаємозв'язок мистецтв уводиться в глобальний, культурологічний контекст, праці М.Бахтіна про гуманітарне мислення й діалог, В. Біблера про діалог культур, І.Дзюби й Д. Наливайка про літературу в системі мистецтв, сучасного вченого-практика В. Доманського, який розробляє ідею синтезу мистецтв в процесі викладання літератури. Про можливості методики викладання літератури у взаємодії з іншими мистецтвами йдеться у працях учених-методистів Волошиної Н., Вітченко А, Гладишева В., Жили С., Ісаєвої О., Клименко Ж., Куцевол О., Мірошніченко О., Матюшкіної Т., Ніколенко

О. В їх дослідженнях доводиться, що синтетичний характер художньої діяльності письменника зумовлює таку ж синтетичну єдність літератури з іншими видами мистецтв в процесі аналізу й сприйняття літературного твору як твору мистецтва, а також співтворчість читача, глядача, слухача з автором будь-якого художнього твору.

Метою цієї статті є розробка методики створення творчої лабораторії студента-філолога, де вирішальне значення в процесі підготовки до уроку має зіставлення літературного тексту з „текстами” інших видів мистецтв. Це дозволить розсунути межі уроку і сам урок перетворити в час спілкування, час творчості, де центральне місце повинен займати діалог на рівні „учитель – учень”, „учень – автор”, „учень – текст” і, нарешті, „учень – учень”. Діалог, який виникає між учнями на уроці літератури є найбільш ефективним, тому що тільки за цієї умови проблеми, що вирішуються в процесі аналізу тексту художнього твору стають особистісно значущими і потребують від учня зайняти власну позицію.

Оскільки шкільний предмет „Зарубіжна література” є одним із видів мистецтва, то й методика його викладання у школі за своєю суттю є наукою й мистецтвом, що вимагає від учителя здатності до самостійної художньої й науково-методичної творчості. Без цього неможливо створити власну творчу лабораторію, яка потребує розширити, або зовсім оновити усталені підходи до аналізу тексту. Здійснення компетентнісного підходу до викладання літератури в школі потребує не тільки засвоєння учнями знань з історії й теорії літератури, формування вмінь і навичок літературознавчого аналізу тексту, але й здатність до співпереживання, співчуття, співтворчості з письменником, поетом, драматургом. У процесі сприйняття учнями тексту художнього твору виникають емоції й почуття, які властиві людині при зіткненні з будь-яким видом мистецтва. У свідомості школяра-читача виникають зорові, слухові, словесні образи, які супроводжують його так, наче він дивиться на мальовниче полотно або слухає музику, складає власний літературний твір. Майбутній вчитель літератури повинен мати це на увазі в процесі створення свого уроку. Багато залежить від особистості самого студента як майбутнього вчителя, його загальнокультурного рівня, художньо-творчого спрямування, готовності до творчого спілкування з учнями. Це насамперед визначає атмосферу уроку, його діалогічність, забезпечує спілкування з учнями зовсім на новому рівні – спілкування „від духу до духу”. Студент-філолог повинен усвідомити, що сучасний урок літератури ” це урок і філософії, і культури, і мистецтва, і психології, і етики, але це, перш за все, урок літератури, на якому звичайно, треба використовувати свої знання зі своєї спеціальності - з літературознавства, лінгвістики, текстології, документалістики тощо. Ураховуючи, що вчитель викладає літературу як мистецтво, підготовка до уроку літератури від нього потребує знання вікових психологічних особливостей сприйняття літератури, особливостей розвитку логічного й

образного мислення учнів, уяви, пам'яті, творчих здібностей, пізнавальних інтересів у кожній віковій групі. З цього, мабуть, і потрібно починати.

Створення творчої лабораторії вчителя, де мистецтво стає стрижнем, на якому ґрунтується методика роботи з художнім текстом, потребує виконання певних умов. Перш за все необхідно провести деякі психологічні дослідження з вивчення вищезазначених психологічних особливостей школярів того віку, з яким вам доведеться працювати. Слід надати особливої уваги вивченню загальнокультурного рівня дітей, їх обізнаності у різних видах мистецтва, а також їх літературних інтересів. З цією метою використовуються анкетування, співбесіди, спеціальні завдання, на яких пропонується відповідний відеоряд, завдання творчого характеру тощо. Традиційна методика має величезний арсенал методів і прийомів розвитку літературознавчих умінь і навичок, однак поки не існує науково-методичної системи, що забезпечує розвиток їх образного, асоціативного мислення, без чого художньо-творчі здібності не одержують виходу в різних видах діяльності. Спеціальні соціологічні й психологічні дослідження показують, що більшість випускників школи в масі своїй або залишаються на дошкільному наївно-реалістичному рівні сприйняття літератури та інших видів мистецтв, або сприймають художні твори неемоційно й стандартно, не виходячи на рівень співпереживання авторіві й осмислення його художньої позиції.

Для того, щоб відбувся процес співпереживання, співтворчості, учителеві необхідно пережити те, що треба подати дітям, емоційно відгукнутися на ту або іншу тему, настроїти себе на певне перевтілення, перетворення, що дозволяє зсередини побачити матеріал у його взаємодії з психолого-педагогічними чинниками: особливостями сприйняття його учнями класу, особливостями мислення, образного або абстрактного, тієї або іншої групи дітей, їхні літературні інтереси й переваги, ставлення до класики взагалі й до цього твору зокрема й тощо. Це наступний і дуже важливий етап в творчій лабораторії вчителя. В процесі підготовки до уроку йому треба створити власний образ тієї чи іншої теми на проблемному та асоціативному рівні. На допомогу можуть бути використані музикальні, образотворчі твори мистецтва, предмети інтер'єру, квіти тощо. Кожен з них повинен фокусувати в собі ідеї, проблеми, теми твору, який вивчається, перш за все на асоціативному, символічному рівні.

Все залежить від особливостей художньо-творчого розвитку, здатності до асоціативного мислення самого вчителя. Формування у школярів особистісного ставлення до теми відбудеться за умовою власного переживання та усвідомлення всієї повноти й різноманіття прояву теми уроку як самостійного явища в літературі, в мистецтві, в житті. Після того як в уяві вчителя буде створено власний образ теми, в якому будуть присутні і літературознавчі знання, і власне відношення до

теми, можна перейти до розробки методики створення того чи іншого образу теми в уяві школярів. На цьому етапі увага майбутнього вчителя спрямовується до розвитку сенсорного апарату особистості школяра. Здатності зорового сприйняття навколишнього світу (кольори, форма, світло, розмір) забезпечується в процесі роботи на уроці літератури з творами образотворчого мистецтва.

Розвиток слухового сприйняття (звук, ритм, мелодія, інтонація) багато в чому залежить від впливу музики, присутність якої дуже часто зустрічається у тексті і використовується на уроці на асоціативному рівні. Архітектура, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво допомагають у формуванні в дітей здатності визначати властивості й призначення предмета – сприймати дотиком. Діти повинні відчувати наявність в тексті не стільки творів мистецтва, скільки пов'язаних з ними відчуттів, настроїв героїв літературного твору чи його автора. Це дозволить зіставити їх зі своїми власними переживаннями, уявою про світ і людей. Особливу роль відіграє опора на моторно-рухові здатності, які, на жаль, рідко використовуються в роботі словесника. Дитина може передати свої почуття не тільки за допомогою слів, але й мімікою, жестами, рухом. Опора на сенсорні здібності особистості в навчально-виховному процесі з літератури дозволяє досягти на уроці стану емоційної відкритості світу, певної гармонії між внутрішнім самопочуттям, настроєм дитини й змістом того матеріалу, який необхідно зрозуміти, вивчити, запам'ятати.

Урок літератури перетворюється в самостійний твір мистецтва, а його творцями стають рівною мірою учитель і учень. Стрижнем такого уроку є комплекс мистецтв, звернення до якого допомагає народженню в уяві педагога і дітей образу, що вміщає весь матеріал теми. Цей образ може бути представленим на рівні асоціації за кольором, звуком, формою, предметом тощо.

Значне місце на сучасному уроці літератури повинно приділятися освоєнню теоретичних питань, пов'язаних з проблемами розвитку не тільки літератури, але й мистецтва взагалі, тим більше, що низка проблем є загальною, як, наприклад, проблема образу, композиції, героя, естетичних категорій, засобу художньої виразності тощо. Це наступний етап творчої лабораторії майбутнього вчителя. Але навіть у досвідчених учителів недостатньо власних мистецтвознавчих знань, тому необхідно звертатися до відповідної літератури, в якій не тільки дається аналіз тих чи інших творів мистецтва, а й приділяється увага знайомству з творчою лабораторією людей мистецтва, що подібна до творчої лабораторії педагога, насамперед тому, що має загальні складові: народження, виношування ідеї, пошук її рішення, втілення ідеї, аналіз результатів і, нарешті, почуття незадоволення зробленим, а отже, знову пошук, народження нового задуму тощо.

Величезну роль в підготовці уроку відіграє створення середовища, простору, що сприяє наповненню спілкування вчителя й учнів новим

змістом, пов'язаним з творчою, художньо-естетичною діяльністю (музичною, театральною, образотворчою, літературною та ін.). Саме спілкування дітей з учителем літератури часто вимагає спеціального середовища, оформлення або навіть спеціального приміщення, де може бути створена відповідна атмосфера. Це спілкування може бути перенесене в музеї, театри, бібліотеки та інші установи культури. Організація такого спілкування припускає тісний контакт у роботі вчителів літератури з бібліотекарями, науковими співробітниками музеїв, акторами й театральними режисерами, зв'язок з усіма установами культури, що знаходяться в школі, місті, районі.

Можливе створення середовища на уроці з урахуванням теми уроку (наприклад, відтворення оздоблення української хати, козачого подвір'я, українського національного одягу, творів національного мистецтва). Тільки за такої умови можливе занурення школярів у світ книги, живопису, театру й включення самих учнів у літературно-творчу діяльність (участь у виставах, літературних диспутах, зустрічах з письменниками, критиками, проведення літературних екскурсій і т. п.).

Серед багатьох проблем створення творчої лабораторії майбутнього вчителя літератури виникає ще одна – його власної літературної творчості. У відкритій, незафіксованій формі літературна творчість учителя становить невід'ємну частину уроку літератури. Сама словесна творчість учителя на уроці є художнім актом, значущість якого може бути виявлена при звертанні до суб'єктивних переживань учня в момент слухання твору педагога, яким може бути, наприклад, пояснення нового матеріалу. Про вирішальне значення для емоційного, інтелектуального, морального розвитку дітей словесної творчості вчителя говорив відомий український педагог В. О. Сухомлинський. Казки, притчі, оповідання, написані ним спеціально для дітей, включені в контекст його педагогічних міркувань на захист „живого”, „яскравого” слова, творчості на очах дітей і разом з дітьми.

Важливим етапом творчої лабораторії вчителя літератури є його власна експериментально-дослідна діяльність. Вона може стати визначальною для словесника, у творчій лабораторії якого мистецтво займає провідне місце. Щоразу він повинен заново побачити той або інший твір мистецтва у його зіставленні з текстом літературного твору, побачити загальне й розходження, проаналізувати власні почуття й враження, які виникли. А найголовніше – знайти, визначити, охарактеризувати шляхи взаємодії, взаємопроникнення „текстів” різних видів мистецтв. Оскільки твори мистецтва вчитель найчастіше підбирає на основі власних асоціацій і почуттів, то вся його робота з учнями на уроці буде носити творчий, дослідницький характер. Природно, що вчителю доведеться серйозно вивчити мистецтвознавчі, культурологічні, літературознавчі дослідження, побудувати по суті власну гіпотезу аналізу тексту на основі використання різних видів мистецтв, провести експеримент, пов'язаний з вивченням проблем

сприйняття й вибору шляхів аналізу тексту, перевірити розроблені методи і прийоми аналізу, а також узагальнити отримані результати.

Таким чином, для створення творчої лабораторії вчителя літератури, у педагогічній діяльності якого мистецтво є домінантою, необхідно враховувати, що:

- синтез емоційного й раціонального на уроці літератури досягається за умови не тільки науково й методично обґрунтованого літературознавчого аналізу тексту, але й розвинених здатностей учителя й учнів до співпереживання, співтворчості;

- розвиток сенсорного апарату особистості, фантазії й уяви є невід'ємною частиною сучасного уроку літератури, на якому й учитель, і діти перебувають у процесі співтворчої діяльності;

- учитель як творець уроку літератури повинен прагнути до витончення своїх почуттів, сенсорних можливостей, цілісного сприйняття світу;

- прояв учителем власних творчих здібностей на уроці літератури є найважливішим стимулом творчої діяльності його учнів;

- ефективність уроку літератури багато в чому залежить від рівня загальнокультурного розвитку вчителя й учнів, а творча лабораторія вчителя літератури має загальні риси з творчою лабораторією будь-якої людини творчої професії.

Обсяг статті не дозволяє в повній мірі розкрити всі аспекти створення творчої лабораторії майбутнього учителя літератури, для якого урок літератури є уроком мистецтва, але ми окреслили лише деякі контури цієї технології.

Література

Available at 2016. – Available at:
<http://www.wrsd.net/2016/06/17/berkeley-students-interview-the-creator-of-storyboardthat/> (accessed 14.09.2016).

Byrne2016.-Byrne R. Storyboard That Releases New Teacher Guides for Classic Literature. – Available at:
http://www.freetech4teachers.com/2015/04/storyboard-that-releases-new-teacher.html#.v-jwz_mltiv. (accessed 15.09.2016).

Волошина2002. – Волошина Н.Й. Наукові основи викладання літератури в школі. – К.: Ленвіт.- 2002. - 344 с.

Гладишев 2006 – Гладишев В.В.Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури.– Миколаєв: Вид-во „Ліон”. 2006. 372с

Жила 2004. – Жила С.О. Теорія і практика вивчення укрїнської літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи.-Чернігів: РВК „Деснянська правда”. – 2004.-360с.

Клименко 2006 – Клименко Ж.В. Теорія та технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. – К.: Ленвіт. 2006. – 340с

Концепція 2016 – Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс] <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>. – Заголовок з екрану. – Дата звернення: 15.09.2016.

Kapuler 2016-.Kapuler D. Product Review: Storyboard That. – Available at: <http://www.techlearning.com/news/0002/product-review-storyboard-that/63545>. (accessed 15.09.2016

Недайнова 2000 – Недайнова Т.Б. Покатілова О.О. Ставити учнів в позицію творця (Система завдань з використанням різних видів мистецтв на уроках літератури)/ Недайнова Т.Б. Покатілова Е.А. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – №2. – С.7-9.

Ніколенко 2006. – Ніколенко О.М., Куцевол О.М. Культурологічний аналіз // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – 2006. – №6.-С. 33 – 40

Островська 2013. – Островська Г.О. Активизация познавательной деятельности студентов при изучении биографии писателя [Текст] / Г. О. Островська // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. – 2013. – № 9. – P. 102–105.

Покатілова 2013 – Покатілова О. О. Методика навчання старшокласників культурологічного аналізу // Education and Pedagogical Sciences» („Освіта та педагогічна наука”) – 2013. – № 4 (159). – С. 11-17.

Шестопалюк 2013-.Шестопалюк О.В. Інноваційні моделі навчання в діяльності вищих навчальних закладів // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – №3. – с.118-124. Shestopalyuk A.V. Innovative models of learning in higher education activities // The theory and practice of social systems. - 2013. - №3. - S.118-124.

Yashkova 2006. – Yashkova E.V. Formyrovanye tsennostnykh otnoshenyy k cheloveku u studentov vuza v protsesse professyonal'noy podhotovky: Dis. kand. ped. nauk: 13.00.08, Nyzhnyy Novhorod, 2006. – 187 s.

Недайнова Т.Б. Урок літератури як урок мистецтва у творчій лабораторії майбутнього вчителя-філолога

У статті розкривається одна із актуальних проблем сучасної методики викладання зарубіжної літератури в школах України – використання взаємодії мистецтв в процесі аналізу тексту художнього твору. Актуальність проблеми визначається акцентуванням в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти та в документі „Концепція літературної освіти” на важливості формування в учнів цілісної художньої картини світу, потребою держави в громадянах із розвиненими ключовими компетентностями: загальноосвітньою, естетичною, соціальною, громадянською. Ця мета може бути досягнута

лише за умовою розробки технології створення уроку літератури як уроку мистецтва, що потребує від майбутнього вчителя занурення до творчої лабораторії, яка базується на власній художньо-творчій та експериментальній діяльності, співтворчості з учнями. Саме учні стають співавторами нового твору мистецтва – уроку літератури – завдяки тому, що використовують не тільки свої літературознавчі знання, вміння та навички, ай здатність до співпереживання, співчуття, співтворчості з письменником, поетом, драматургом. Досягнення цих результатів забезпечується використанням технології взаємодії різних видів мистецтва в процесі аналізу художнього тексту. Це насамперед визначає атмосферу уроку, його діалогічність, забезпечує спілкування з учнями зовсім на новому рівні – спілкування „від духу до духу”. Природно, що вчителю доведеться ознайомитися з мистецтвознавчими, культурологічними, літературознавчими дослідженнями, побудувати по суті власну гіпотезу аналізу тексту на основі використання різних видів мистецтв.

Ключові слова: взаємодія мистецтв, діалогічність уроку, технологія співтворчості, сприйняття тексту, художньо-творча діяльність.

Недайнова Т.Б. Урок литературы как урок искусства в творческой лаборатории будущего учителя-филолога

В статье раскрывается одна из актуальных проблем современной методики преподавания зарубежной литературы в школах Украины-использование взаимодействия искусств в процессе анализа текста художественного произведения. Актуальность проблемы определяется акцентированием в Государственном стандарте базового и полного общего среднего образования, „Концепции литературного образования” на важности формирования у учащихся целостной художественной картины мира, потребностью государства в гражданах с развитыми ключевыми компетентностями: общеобразовательной, эстетической, социальной, гражданской. Эта цель может быть достигнута только при условии разработки технологии создания урока литературы как урока искусства, что потребует от будущего учителя погружения в творческую лабораторию, которая базируется на собственной художественно-творческой и экспериментальной деятельности, сотворчестве с учениками. Именно ученики становятся соавторами нового произведения искусства – урока литературы благодаря тому, что используют не только свои литературоведческие знания, умения и навыки, а и способности к сопереживанию, сочувствию, сотворчеству с писателем, поэтом, драматургом. Достижение этих результатов обеспечивается использованием технологии взаимодействия разных видов искусства в процессе анализа художественного текста. Это прежде всего определяет атмосферу урока, его диалогичность, обеспечивает общение с учащимися совсем на другом уровне-общение „от духа к дух”. Естественно, что учителю придется ознакомиться с искусствоведческими, культурологическими, литературоведческими исследованиями, выстроить по сути собственную гипотезу анализа текста на основе использования разных видов искусств.

Ключевые слова: взаимодействие искусств, диалогичность урока, технология сотворчества, восприятие текста, художественно-творческая деятельность

Nedainova T.B. The lesson of Literature as an art lesson in the creative activity of the former teacher-philologist

One of the topical issues of the present-day methodology of teaching the World Literature in Ukrainian schools, in particular, the implementation of the art synergy in examining a fiction text, is being revealed in the article. The topicality is defined by the fact that the State Standards of General Secondary Education and the document “The Literature Education Concepts” place greater focus on the importance of forming the schoolchildren’s understanding of the coherent aesthetic worldview, as well as by the state’s need in having the citizens with the developed key competences: general educational, aesthetic, social, civic. This aim can be achieved in case we obtain the technology of creating a literature lesson as a lesson of art that requires a future teacher’s plunging into the creative laboratory that is based on the teacher’s both own artistic and creative activity and the experimental one, on his cooperation with his pupils. The pupils become the co-authors of a new piece of art – a lesson of Literature, because they use not only their literary knowledge, skills and acquired practice but also their ability to show empathy, to cooperate with the author, the poet, the dramatist. The achievement of these results are provided by the use of the cooperative technology in different kinds of art in the process of the literary text analysis. This, in the first place, determines the atmosphere of the lesson, its dialogueness, and provides the new level of a teacher-pupil communication – the ‘heart to heart’ communication. And it’s quite natural that the teacher has to master artistic, cultural, literary studies, to build as such his own hypothesis of the text analysis based on the use of different kinds of art.

Keywords: cooperation of arts, the lesson dialogueness, cooperative technology, text perception, artistic and creative activity.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2018 р.

Стаття прийнята до друку 21.09.2018 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. В. І. Дмитренко

УДК 811:378

Сивак О.Б.

**КОМП’ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ “ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ” ДЛЯ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ**

Англійська мова для спеціальних цілей (ESP) стала важливою частиною навчання англійської мови як іноземної з 1960 року. Це галузь викладання англійської мови (ELT) з власними підходами, матеріалами